

סיוע לדבר עבירה

הקדמה:

'כל ישראל ערבים זה לזה', ועליה רוחנית של אחד מישראל מעלה את כל עם ישראל עימו, וכן להפך ירידה רוחנית חס ושלוה של אחד מישראל פוגעת בעם ישראל כולו. משום כך, על כל אחד להיזהר שלא להכשיל או לסייע את חברו בעשיית עבירה, וכן בעצה שאינה הוגנת, שתפגע בו בעניינים גשמיים או רוחניים.

שאלה: האם מותר לחייל להשאל לחברו קודם השבת פק"ל קפה כשברור לו שחברו ישתמש בו בשבת?
האם מותר למפקד הפלוגה לתת לפני שבת רכב לאחד הקצינים היוצא לחופשה, כאשר קרוב לוודאי שהוא ינהג בו בשבת?

א. מקור הדין

ויקרא פרק יט פסוק יד:

'וּלְפָנַי עֹזֵר לֹא תִתֵּן מְכַשֵּׁל וְיִרְאֶת מִמֶּלְקוֹ אֶנִּי ה'.

תלמוד בבלי עבודה זרה דף ו עמוד א, ו עמוד ב:

והתניא, אמר רבי נתן: מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר, ואבר מן החי לבני נח? תלמוד לומר: 'וּלְפָנַי עֹזֵר לֹא תִתֵּן מְכַשֵּׁל'.

רש"י על הגמרא:

לא יושיט אדם כוס יין לנזיר - שמא יבא לשתותו.
ואבר מן החי לבני נח - לפי שנאסר להן.

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה רצט:

שהזהירו מהכשיל קצתנו את קצתנו בעצה, והוא - שאם ישאלך אדם עצה בדבר הוא נפתה בו, ובאה האזהרה מלרמותו ומהכשילו, אבל תיישירהו אל הדבר שתחשוב שהוא טוב וישר. והוא אמרו יתעלה (קדושים יט) 'ולפני עור לא תתן מכשול'... ולא זה אמרו שהוא כולל גם כן מי שיעזור על עבירה או יסבב אותה, כי הוא יביא האיש ההוא שעוורה תאותו עין שכלו וחזר עוור, ויפתהו ויעזרהו להשלים עבירתו או יכין לו סבת העבירה.

❖ **מה כלול באיסור 'לפני עיוור לא תיתן מכשול'?**

ב. פרטי האיסור

סיוע לעשיית איסור דאורייתא (כגון נתינת פק"ל קפה לחבירו סמוך לשבת)

א. סיוע שבלעדיו לא תתקיים העבירה

הגמרא בעבודה זרה מבארת שאיסור דאורייתא של 'לפני עיוור' הוא דווקא כשסייע באופן שבלעדיו לא מתאפשר לבצע את העבירה:

המשך הגמרא בעבודה זרה הנ"ל:

הכא במאי עסקין (הברייתא של רבי נתן מדברת) - דקאי בתרי עברי נהרא.

רש"י על הגמרא:

דקיימא בתרי עברי נהרא - עובד כוכבים מצד זה (של הנהר) וישראל מצד זה, דאי לא יהיב ליה לא מצי שקיל (המושיט את האיסור והנוטלו עומדים משני צידי הנהר, שאם לא יושיט לו את האיסור לא יוכל להל ליטלו בעצמו).

❖ **באר את דברי הגמרא 'דקאי בתרי עברי נהרא'.**

ב. סיוע באופן שגם בלעדיו יכולה העבירה להתקיים

הראשונים נחלקו מה הדין כאשר גם בלי המסייע, ניתן לעבור את העבירה:

לדעת רבנו ירוחם, באופן זה אין איסור כלל:

רבינו ירוחם - תולדות אדם וחווה נתיב יד חלק ז:

אסור להושיט יין לנזיר... ודוקא שאינו יכול ליטלו בלא הישראל הנותנו לו, כגון דקאי בתרי עברי נהרא ואינו יכול לעבור, אבל אם יכול ליטלו בלא הוא - מותר, כך פשוט ומוכח בעבודה זרה.

אמנם, ישנם ראשונים הסוברים שעל סיוע שאינו חיוני חל איסור דרבנן:

הר"ן על הרי"ף עבודה זרה דף א עמוד ב:

ומיהו משמע דהני מילי (שבלא סיועו לא היה יכול הנכשל ליטול המכשול בעצמו) לענין איסורא דאורייתא, אבל מכל מקום מדרבנן מיהא אסור (אף כשסייע במציאות שהנכשל היה יכול ליטול את המכשול בעצמו) **שהרי מחויב הוא להפרישו מאיסור והיאך יסייע ידי עוברי עבירה.**

כדעת הר"ן כתבו גם התוספות במסכת שבת (ג ע"א) והרא"ש שם (פרק א סימן א).

❖ **נסה להסביר כיצד ידחה רבנו ירוחם את סברת הר"ן?**

לעומת זאת, במסכת עבודה זרה כתבו התוספות:

תוספות מסכת עבודה זרה דף ו עמוד ב:

ולפי זה אסור להושיט למומרים לעבודת כוכבים דבר איסור אף על פי שהוא שלהם, כי הדבר ידוע שיאכלוהו והוא נאסר להם, דכישאל גמור חשבין ליה. ומיירי (ומדובר) בדקאי (כשעומד) במקום שלא יוכל ליקח אם לא יושיט לו זה, וכדמסיק (וכפי מסקנת הגמרא) דקאי בתרי עברי נהרא.

❖ **דייק מדברי התוספות, האם ישנו איסור להושיט למומר דבר איסור, כשיכול המומר לקחתו בעצמו?**

❖ **נסה לבאר כיצד מתיישבים דברי התוספות הללו עם דברי התוספות במסכת שבת?**

להלכה כתב הרמ"א:

הגה על שולחן ערוך יורה דעה הלכות עבודת כוכבים סימן קנא סעיף א:

יש אומרים הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתם, היינו דוקא אם אין להם אחרים כיוצא בו או שלא יוכלו לקנות במקום אחר, אבל אם יכולים לקנות במקום אחר, מותר למכור להם כל דבר. ויש מחמירין. ונהגו להקל כסברא הראשונה, וכל בעל נפש יחמיר לעצמו.

❖ **במי פסק הרמ"א?**

לעומת זאת, הש"ך סבר שלדעת כל הראשונים אסור מדרבנן לסייע לעבירה, גם כשיכול לעשותה בלא עזרתו, ומבאר את דברי הראשונים שנראה שהקלו בדבר:

ש"ך יורה דעה סימן קנא ס"ק ו:

אבל לפי עניות דעתי נראה דלא פליגי (שלא נחלקו הראשונים), דכולי עלמא (כל הראשונים) מודים להמרדכי ותוספות בפרק קמא דעבודת כוכבים דבעובד כוכבים או מומר שרי, והגהות מרדכי ותוספות והרא"ש

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

תוספות דנו מדוע נצרכה המשנה לטעם אחר, ולא התירה משום שניתן לתלות שתשתמש בכלים אלו להיתר:

תוספות מסכת גיטין דף סא עמוד א ד"ה משאלת:

וקשה לרבינו תם ותיפוק ליה דהוה שרי (מספיק היה להתיר) משום דאיכא למיתלי (שניתן לתלות) בתבואה של היתר כדאשכחן (כפי שמצינו) במסכת שביעית... ואומר רבנו תם דהכא בידוע שאין לה אלא פירות שביעית הלכך אי לאו משום דרכי שלום הוה אסור.

לאור דברי התוספות כתב המגן אברהם:

מגן אברהם סימן שמז ס"ק ד:

ואסור להשאיל לאדם כלי מלאכה אם הוא חשוד לעשות מלאכה בשבת אם לא שיש לתלות שיעשה בה מלאכת היתר, ודוקא בדבר המצוי (אותו דבר שתולים בו להיתר הוא דבר מצוי), אבל בדבר שאינו מצוי אסור אם לא מפני דרכי שלום.

הסבר עקרוני להיתר לסייע בידי עוברי עבירה מפני 'דרכי שלום', כתב החזון איש:

חזון איש שביעית סימן יב ס"ק ט:

ונראה דהא דהקילו חכמים בספק... משום דאם באנו להחמיר בספקות נמי נעשה מכשול, שנמנע חסד ודרכי חיים ושלוש מעצמנו ומהם... וחיובין אנחנו להחיותם ולהיטיב עמהם, וכל שכן שלא להרבות שגאה ותחרות בינינו וביניהם, ועוברין על לא תשנא ועוד כמה לאוין שאין איסורן קל מאיסור זה שאנו באים להציל אותם ממנו.

לאור עקרון זה, פסק הגרש"ז אויערבך, לגבי הגשת דברי מאכל בפני מי שלא יברך, ואם ימנעו מכך או יבקשו שיברך, הוא עלול להפגע ולבוא לכלל כעס על התורה ולומדיה:

מנחת שלמה חלק א סימן לה:

חושבני שנכון באמת לכבד אותו באכילה ושתייה, ולא לחשוש כלל לאיסור של לפני עור לא תתן מכשול... הואיל וכל האיסור של הנותן לו לאכול הוא נתינת מכשול, וכיוון שאם לא יתן לו לאכול, הרי יכשל האורח באיסור יותר גדול, נמצא דליכא כלל שום עבירה, כיוון דליכא הכא שום נתינת מכשול, אלא אדרבה יש כאן הצלה ממכשול גדול מאוד על ידי זה.

ד. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המחנה':

- יש להימנע (אף קודם השבת) ממסירת חפצים לחבירו, כשברור לו שהם ישמשו לחילול שבת.
- במקום שקיים סיכוי סביר שהם לא ישמשו לעבירה, אין מניעה למוסרם.
- במקום שהסירוב למוסרם עלול לגרום לפירוד ומחלוקת, מותר למוסרם בערב שבת גם כשקיים רק סיכוי קלוש שלא ישמשו לעבירה (ויתלה שתוכניותיו של חבירו להשתמש בחפץ לחילול השבת ישתנו, וכד'). במיוחד ניתן להקל בענין זה בחפצים שאינם מיועדים בלעדית לביצוע מלאכה אסורה, או בציוד צבאי שרק נמצא תחת אחריותו אך כלל אינו שלו (כרכב יחידתי וכד'), אך נראה שרכב 'ליסינג' אינו בכלל זה.

בפרק קמא דשבת והר"ן פרק קמא דעבודת כוכבים מיירי בישראל שהוא חייב להפרישו מאיסור... מה שאין כן בעובד כוכבים וישראל מומר שאינו חייב להפרישו.

❖ כיצד באר הש"ך את דברי התוספות בעבודה זרה?

הדגול מרבבה התקשה מדוע כתב הש"ך שאין חובה להפריש ישראל מומר מאיסור, ולכן הוסיף ביאור בדבריו:

דגול מרבבה על דברי הש"ך הנ"ל:

אבל נראה לעניות דעתי כוונת הש"ך, דאף בישראל אין מצווין להפרישו כי אם כשעובר בשוגג... אבל בישראל דרוצה לעבור במזיד על איזה עבירה אפילו אינו מומר גמור אין ישראל אחר מצווה להפרישו.

❖ מדוע אין חובה להפריש את העושה במזיד מן העבירה?

❖ אחרונים רבים נקטו שיהודים שאינם שומרים תורה ומצוות כיום, אינם נחשבים לעוברי עבירה במזיד אלא ל'תינוקות שנשבו'. חווה דעתך, לאור דברי הש"ך והדגול מרבבה, האם אסור לסייע ליהודי שאינו שומר תורה ומצוות בביצוע עבירה, שיכול לבצעה בעצמו?

למעשה, כתב המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן שמז ס"ק ז:

מכשיל את חבירו וגורם לו להוציא חפץ או להכניסו (מרשות הרבים לרשות היחיד) ויש בזה איסור תורה משום 'לפני עור', ואם הוא מונח באופן שאם אפילו לא היה בידו היה יכול ליטלו דלא קעבר אלפני עור מכל מקום איסור דרבנן איכא.

❖ סכס, באלו אופנים מסייע לעובר עבירה יעבור על איסור דאורייתא של 'ולפני עור', ובאלו אופנים יעבור על איסור דרבנן של 'מסייע בידי עוברי עבירה', ובאיזה אופן יתכן שלא יעבור על כל איסור?

ג. מסירת חפץ שאין ברור שישמש לעבירה

משנה שביעית פרק ה משנה ו ומשנה ח:

אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרן בשביעית (לחשוד שאינו שומר על דיני שביעית): מחרשה וכל כליה... אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר (עשוים לקצירת תבואה) ועגלה וכל כליה. זה הכלל: כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה - אסור, לאיסור ולהיתר - מותר.

בית שמאי אומרים לא ימכור לו (לחשוד שאינו שומר על דיני שביעית) פרה חורשת (שאינה עומדת לחליבה אלא לחרישה) בשביעית, ובית הלל מתירין מפני שהוא יכול לשחטה (לאכילה, ואנו תולין לקולא).

מדברי המשניות עולה, שכאשר ניתן לתלות שלא יעשה שימוש של איסור בכלי, רשאי להשאיל אותו לחשוד על העבירה.

בדומה לכך, מבואר במשנה במסכת גיטין, אולם שם ניתן טעם אחר להיתר:

משנה מסכת גיטין פרק ה משנה ט:

משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית: נפה, וכברה (לניקוי גרעיני תבואה) ורחים (לטחינה), ותנור, אבל לא תבור (לא תברור עמה תבואה מהפסולת שלה) ולא תטחן עמה (שהרי נמצאת מסייעת בגוף העבירה)... וכולן (מה שהקילו חכמים להשאיל לעמי הארץ כלים ולסייע אותם שלא בשעת העבירה עצמה) לא אמרו אלא מפני דרכי שלום.

'והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל
יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית
מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,
סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד כתיבה, אע"פ הרב חנניה שפרן
כתיבה ועריכה: רב"ט ר' יצחק ענתבי
הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

